

Олена Прищепя

ПОБУТУВАННЯ КНИЖОК В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ МІСТ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Розглядаються шляхи поширення книжок серед містян Правобережної України у XIX – початку XX ст. через такі канали комунікації, як навчальні заклади, публічні бібліотеки, книгарні, друкарні, народні читання. Акцентується увага на ролі шкіл – насамперед середніх, у формуванні ширшого кола читачів. Стверджується, що книжки, переважно російською мовою, стали невід’ємною частиною культурного життя не лише губернських, а й повітових міст та містечок. Натомість українськомовні видання складала незначний відсоток у книгорозповсюдженні.

Ключові слова: книжки, міста, Правобережна Україна, навчальні заклади, бібліотеки.

У сучасній вітчизняній урбаністиці актуальними стають дослідження міста як соціокультурного феномена. При цьому важливого значення набуває вивчення культурної сфери його життєдіяльності, у межах якої створюються й освоюються різноманітні духовні цінності, у т. ч. книжка.

У статті на прикладі міст Правобережної України XIX – початку XX ст. розглянемо процес поширення книжок серед широких верств міського населення через основні канали комунікації: міські школи, публічні бібліотеки, книгарні, книжкові склади, народні читання, діяльність просвітніх товариств тощо.

Відзначимо, що хоча механізм розповсюдження книжок насамперед на теренах Волинської та Подільської губерній через мережу бібліотек [19; 27; 30; 26], організацію народних читань [18], діяльність окремих просвітніх товариств [29] потрапляв у поле зору дослідників, цілісне бачення цієї проблеми поки що відсутнє.

У трьох губерніях Правобережної України (Київській, Волинській і Подільській) упродовж XIX ст. нараховувалося 41 місто (з них 3 губернських, 33 повітових та 5 заштатних) та 378 містечок [23, с. 2–3; 24, с. V; 25, с. 1–4]. І хоча на початку XX ст. кількість міст тут зросла до 43, за чисельністю жителів міські поселення регіону залишалися переважно малими (до 20 тис. мешканців) або середніми (30–40 тис. населення). Із другої половини XIX ст. виняток становив Київ, а з початку XX ст. – ще й Житомир [1, с. 528].

У першій половині XIX ст. найбільш продуктивним каналом поширення книжок у більшості міських поселень виступали школи, передусім середні – чоловічі і жіночі гімназії, реальні і комерційні училища, духовні семінарії. В пореформену добу значення школи в залученні населення до читання книг поступово зросло, поширюючись не лише на учнів та вчителів, а й на ширші кола читачів.

Для цих цілей служили шкільні бібліотеки, які поділялися на фундаментальні (переважно для вчителів) та учнівські. При багатьох із них існували ще й книжкові магазини. Функціонування останніх простежується аж до 80–90-х рр. XIX ст., коли не лише в губернських, але й у більшості повітових міст з’явилися приватні книгарні, які займалися розповсюдженням навчальної літератури.

Комплектування шкільних бібліотек у містах Правобережної України належало до компетенції департаменту Міністерства народної освіти, зокрема, попечителя Київського навчального округу і підлеглих йому служб, що розглядали та рекомендували до використання в навчально-виховному процесі підручники, науково-популярну та художню літературу [13, арк. 1].

У книжковому репертуарі бібліотек середніх навчальних закладів, зокрема, учнівських відділів, переважали підручники, твори класиків російської літератури – О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Лермонтова, І. Тургенєва, Широко були представлені праці відомих російських істориків М. Карамзіна, В. Соловйова, С. Ключевського, М. Костомарова. Зарубіжну класику репрезентували твори В. Шекспіра, Мольєра, Ф. Шиллера, Д. Байрона, Й. Гете, В. Скота. Значну частку складав такий різновид художньої прози, як пригодницька література, особливу популярність

здобули книжки Ф. Купера, Ж. Верна [3, арк. 22; 9, арк. 88–90]. Між тим українські книжки у бібліотеках навчальних закладів фактично були відсутні. Так, в учнівській бібліотеці Рівненського реального училища у 80–90-х рр. була єдина українська книжка – «Народні оповідання» Марко Вовчок [9, арк. 115 зв.; 11, арк. 44].

Аналіз фондів навчальних закладів, опрацьованих у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві, державних архівах Рівненської, Вінницької, Хмельницької областей, а саме тих її частин, які зберігають службове листування закладів освіти із канцелярією попечителя Київського навчального округу, дозволяє скласти чітку картину про відшліфований роками механізм поповнення шкільних бібліотек книжками. Навчальну літературу замовляли переважно через мережу книжкових магазинів столичних міст – Санкт-Петербурга і Москви, а згодом Києва, Одеси, Харкова, Риги, Вільно, Ревеля, Казані, Варшави [26, с. 47–54]. Торгували книжками для навчальних закладів також редакції газет і журналів, окремі друкарні, книжкові склади тощо. Найчастіше замовлялася література у книжковому магазині Департаменту Міністерства народної освіти. Однак після його закриття у 1864 р. головним постачальником книжкової продукції для шкіл, й у першу чергу навчальної літератури, стає комісіонер Департаменту Міністерства народної освіти І. Глазунов [13, арк. 17]. Шкільні бібліотеки комплектували й періодику. Так, у 1885 р. Могилівське реальне училище виписувало 9 газетних і журнальних видань [4, арк. 10], а Рівненське реальне училище – 17 [10, арк. 21]. Водночас видання надходили безкоштовно, у вигляді дарунків, від різних державних установ або приватних осіб, зокрема, авторів. Основним джерелом видатків на закупівлю книжок для шкільних бібліотек слугували кошти, зібрані за оплату навчання учнів.

Через учнівські книгарні заведено практику безкоштовної передачі навчальної літератури найбільш біднішим учням. Також спеціально замовляли книжки в дарунок учням, які успішно навчалися і мали зразкову поведінку. Усі ці видання разом із тими, що випозичалися зі шкільних бібліотек, потрапляли в родинне коло чи до осіб, в яких учні винаймали квартири. Наведемо приклади. У травні 1874 р. Новоград-Волинське двокласне міське училище зверталося до попечителя округу з проханням дати дозвіл на придбання книжок чотирнадцяти різних найменувань для дарунків учням [39, арк. 9]. З метою відзначення кращих учнів у 1910 р. адміністрація першої Житомирської чоловічої гімназії придбала повні зібрання творів класиків російської літератури – О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Лермонтова, М. Некрасова, а також окремі перекладні зарубіжні, зокрема, «Дон-Кіхот» М. Сервантеса [38, арк. 18].

Траплялися випадки, коли загублені книжки не поверталися до шкільних бібліотек, й відтак могли потрапити до інших осіб. Тлумачний словник В. Даля фіксує поширене уже в ХІХ ст. дієслово «зачитати» – у значенні не повернути книжку, «пропасть в чужих руках» [2, с. 664]. Відповідно й за рахунок «зачитаних» книжок могло розширюватися коло потенційних читачів друкованого слова.

Незважаючи на те, що шкільні бібліотеки не мали права обслуговувати сторонніх осіб, подібні випадки траплялися, відтак, потенційний читацький контингент зростав. У спогадах про Лесю Українку О. Косач-Кривинюк згадує зиму 1890–1891 року, яку їхня родина провела у Луцьку й про те, як її хвора сестра «мало куди ходила, все більше читала... Книжки до читання приносив учитель городського училища п. Крохмальний... брав він книжки з великої хорошої бібліотеки (не лише з російських книжок, а й з книжок різними чужими мовами), що перейшли до городського училища од якоїсь давньої скасованої школи» [31, с. 49–50].

З нагоди ювілеїв відомих діячів російської культури чи важливих історичних подій, що з кінця ХІХ ст. широко почали відзначатися на теренах імперії Романових, учасники культурно-освітніх заходів у навчальних закладах безкоштовно отримували твори класиків російської літератури, їхні портрети, брошури про ювілейні історичні події [5, арк. 1, 3].

Бібліотечні книжки, що мали незадовільний фізичний стан, шкільна адміністрація продавала всім бажаючим на спеціально зорганізованих для цього аукціонах [15, арк. 20].

Практикувалося і відкриття книжкових складів при окремих навчальних закладах. Так, власник книгарні у Києві М. Я. Оглоблін у 1902 р. мав склад київських видань у Рівненській жіночій гімназії [14, арк. 54]. У цей же період склад підручників і навчального приладдя для продажу учням по дешевим цінам функціонував і при Жмеринському залізничному двокласному училищі [6, арк. 22].

Мала заохочувати учнів до регулярного читання книжок і така форма навчального-виховного процесу, як позакласне читання. З метою поглибленого засвоєння курсу шкільної програми,

переважно у вихідні та святкові дні, учні у присутності вчителів, а також представників шкільної адміністрації, за попередньо затвердженою попечителем округу програмою, читали і обговорювали твори переважно класиків російської літератури, книжки на історичну і природничу тематику. З цією ж метою практикувалося заслуховування рефератів, які заздалегідь ретельно готувалися самими учнями [12, арк. 4; 8, арк. 91].

Сприяті засвоєнню текстів поетичного жанру мали учнівські літературно-вокально-музичні ранки та вечори, а також постановки театралізованих дійств, до яких залучалися найбільш обдаровані учні. Таким чином, коло їхніх учасників – учителів та учнів доповнювалося глядачами, оскільки на подібні заходи запрошувалися почесні гості, поміж яких були представники місцевої адміністрації, священнослужителі, батьки учнів. Однак як у випадку із книжковим репертуаром шкільних бібліотек, так і в репертуарі шкільних концертних та театралізованих дійств українська культурна складова фактично була відсутня. Лише після подій російської революції 1905 р. з'явилася надія, що надбання української книжкової культури стануть доступнішими й міській школі, а відтак – ширше – й усьому міському населенню. Так, у 1906–1907 рр. в Острозькій чоловічій гімназії існував аматорський музично-драматичний гурток. Учні ставили п'єси «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка. Проте невдовзі дирекція гімназії заборонила українські вистави і концерти [17, арк. 437].

Окрім шкільних бібліотек важливу роль у поширенні книжок у міських поселеннях Правобережної України досліджуваного періоду відігравали й інші бібліотечні заклади. Якщо у першій половині XIX ст. основний їх загаль складали переважно приватні бібліотеки (щоправда, резиденції магнатів, які найбільш активно комплектували приватні книгозбірні, переважно розміщувалися за межами міст), монастирські книгозховища, то у пореформену добу у містах Правобережної України з'являються публічні бібліотечні заклади.

Зростаючий попит різних верст міського населення Правобережної України на читання мали задовольняти російські публічні бібліотеки, відкриті в пореформену добу в губернських містах – Києві, Житомирі і Кам'янці-Подільському, а також у окремих повітових центрах. Зокрема, у Подільській губернії публічні бібліотеки функціонували ще й у Барі (1899), Проскуріві (1901), Гайсині (1902), Вінниці (1907) [32, с. 54]. В організацію і підтримку діяльності публічних бібліотек у містах Правобережної України, окрім самої держави, значні зусилля починає докладати громадськість та виборні органи міської влади. Так, Кам'янець-Подільська публічна бібліотека функціонувала за рахунок державних субсидій (щорічно така складала 800 руб.) і членських внесків (користування бібліотекою було платним). Видатки на оренду приміщення покривалися субсидією від міської думи (у 70-х роках така складала 200 руб.) [34, арк. 34 зв.].

Підкреслимо, що російські публічні бібліотеки у губернських містах Правобережної України виступали найбільшими книгозбірнями регіону – доступними широкому загалу. Проаналізувати книжковий фонд і найбільш затребувану його частину, а також читацьку аудиторію головних книгозбірень Правобережної України дозволяє звітна документація волинських і подільських губернаторів.

Наприкінці 1870-х рр. Житомирська публічна бібліотека нараховувала майже 10 тисяч книг (близько 4 тисяч найменувань), а вже наприкінці XIX ст. у її фондах зберігалось книжок більше 20 тис. найменувань. У 1879 році ця бібліотека виписувала 48 періодичних видань (30 журналів і 18 газет). Лише у 1891 р. до неї надійшло 280 екземплярів різного роду книг, журналів та газет [35, арк. 72 зв.; 36, арк. 62 зв.].

Упродовж 1872 року у Кам'янець-Подільській публічній бібліотеці було зафіксовано більше 7 тис. відвідувань. Найактивнішими її читачами були чиновники (до 3 тисяч відвідувань), викладачі навчальних закладів (більше 6 сотень відвідувань), місцеві купці, військові, особи духовного звання, міщани, землеміри, аптекарі і акушери, інженери і архітектори, студенти, лісові ревізори (лісники), телеграфісти і навіть особи податних станів. Усі бажанчі могли користуватися не лише читальним залом, а й за відповідну плату брати книги додому. Найбільшим попитом серед відвідувачів користувалася російська і перекладна художня література. Із журналів головним чином читалися «Отечественные записки», «Дело», «Вестник Европы», «Русский вестник», «Беседа». Із книг наукового змісту замовлялися переважно твори природничих наук, а за ними – з історії й географії, сільського господарства й медицини, богослов'я [32, арк. 34 зв.].

З 1890-х років у містах Київської, Подільської та Волинської губерній масово відкриваються народні читальні. Нерідко вони розміщувалися у народних домах, які зводилися за ініціативи як громадських організацій, так і міської влади. Під одним дахом таких народних домів могли

одночасно функціонувати як окремі бібліотечні заклади, так і чайні-читальні, зали зі сценою, книжкові склади-кramниці [18].

Наприкінці XIX – початку XX ст. у губернських та повітових містах Правобережної України формуються бібліотеки при громадських і дворянських зібраннях (на Волині такі відомі у Острозі, Дубно, Рівному). Засновують бібліотеки громадські товариства, церковно-православні братства. Вони функціонують і при військових частинах, різноманітних клубах, залізничних станціях тощо [19; 29, с. 12–13]. Незважаючи на те, що діяльність виборних земських інституцій була дозволена владою на Правобережній Україні лише 1911 року, у містах регіону ще наприкінці XIX ст. з'явилися бібліотеки, відкриті за рахунок видатків із земських зборів губерній. Одна з таких функціонувала у Проскурові [27].

Хоча з кінця XIX – початку XX ст. у губернських містах Правобережної України з'являється все більше публічних і приватних бібліотек, народних читалень, однак масового поширення бібліотечних закладів у повітових містах не спостерігалось.

Книжка торувала дорогу до пересічного читача – мешканця провінційного міста – і через полиці стаціонарних книжкових магазинів. У другій половині XIX ст. безумовним лідером у розвитку книжкової справи Правобережної України виступав Київ завдяки найбільшій кількості розміщених тут книгарень, бібліотек, друкарень. За архівними даними 1876 року у Києві працювали 22 книгарні і книжкові кramниці, 8 бібліотек, 13 друкарень. Лише впродовж 1872–1875 років тут було видано 311 найменувань книг [34, арк. 2]. Водночас на всі міста Волинської губернії у 1879 році припадало лише 13 книгарень, чотири з яких розміщувалися в губернському Житомирі. Щоправда, у 1891 р. на Волині вже нараховувалося 23 книжкових магазини (з них 13 – у повітових центрах і 2 у містечках – Почаєві (на території Почаївської Лаври) та Славуті [35, арк. 72 зв.; 36, арк. 63].

Доволі динамічно розвивалася мережа книгарень у Подільській губернії. Якщо у 1894 р. у її містах налічувалося 20 книгарень і книжкових кramниць, то у 1902 р. уже функціонувало 52, а в 1908 – 115. Щоправда, переважно у них відпускалися підручники і навчальні приладдя [20, с. 174; 21, с. 182; 22, с. 142].

Послуги книгарень могли поєднуватися з уже звичними для мешканців міст функціями бібліотек. Так, наприкінці 1870-х років книгарня Кириченка в Житомирі своїм постійним відвідувачам випозичала книжки додому, а в Заславлі при книгарні Бардфельда функціонував спеціальний кабінет для читання [35, арк. 72 зв.].

Наблизити друковану продукцію, у тому числі й книжкову, до мешканців міст могли й поліграфічні підприємства, більшість яких функціонувала в губернських центрах. Наприкінці XIX ст. у повітових містах набувають поширення поліграфічні заклади приватної форми власності. Саме такі відомі у Луцьку, Дубно, Рівному, Старокостянтинові Волинської губернії, Проскурові, Вінниці, Брацлаві, Гайсині, Могилеві, Балті Подільської губернії [37, арк. 63].

Як і повсюди у Російській імперії, випускалися тут книжки переважно російською мовою. Незважаючи на існуючі обмеження і навіть заборону українського слова у поліграфічних закладах міст Правобережної України друкувалися й українські книжки. Окрім Києва українські видання виходили в Житомирі, Рівному, Луцьку, Острозі Волинської; Вінниці, Балті, Гайсині, Літині Подільської; Бердичеві, Білій Церкві, Черкасах, Звенигородці, Умані, Радомислі, Чигирині Київської губернії. Серед повітових міст найбільш активно ця справа просувалася у Черкасах. Тут у 1898–1899 рр. вийшло у світ 14 українських книжок. Поміж авторів – Т. Шевченко, Є. Гребінка, І. Нечуй-Левицький, І. Франко (псевдонім І. Мирон), О. Кониський, О. Стороженко, І. Карпенко-Карий (Тобілевич). Наприкінці XIX ст. потік українських книг, виданих у містах Правобережжя, зростає. З'являються великими накладками (у 10–30 тис. екземплярів) дешеві видання комітетів Попечительства про народну тверезість (як, наприклад, книжка І. Острожинського «Пий, та діло розумій», випущена у Бердичеві 1898 р.) [28, с. 198, 220, 260, 277, 295, 316, 348].

Незважаючи на певний поступ у справі українського друку на початку XX ст., як серед місцевої книжкової продукції, так і привізної, українська книжка губилася і продовжувала залишатися рідкістю у домівках містян Правобережної України.

Ефективним шляхом поширення знань як поміж неграмотних, так і малоосвічених прошарків міського населення виступала організація народних читань. Відомо, що влаштування читань для народу у Російській імперії було започатковане ще на початку 70-х рр. XIX ст. З огляду на заборону їхнього проведення у повітових містах Російської імперії ця форма залучення широких верств населення до читання книг довготривалий час поширювалася лише у С.-Петербурзі

та у окремих губернських містах [33, арк. 1]. У міських поселеннях Правобережної України організацією народних читань почали активно займатися громадські і просвітницькі організації лише в останнє десятиріччя XIX ст., зокрема, Київське товариство грамотності [40, арк. 9], Попечительство про народну тверезість [16, арк. 6]. Місцем їхнього проведення слугували як безплатні чайні-читальні, так і приміщення навчальних закладів [7, арк. 24]. Ускладнював організацію народних читань громіздкий механізм офіційних погоджень і дозволів. Скажімо, 1890 року Рівненському повітовому комітету Попечительства про народну тверезість довелося чекати декілька місяців офіційного дозволу на проведення народних читань при місцевій безплатній народній бібліотеці-читальні [41, арк. 84, 96]. Між тим такий шлях залучення міського населення до читання книжок був надзвичайно ефективним, оскільки формував масового читача.

Отже, упродовж XIX – початку XX ст. книжки ставали невід’ємною частиною сфери культурного життя не лише губернських, а й повітових міст та містечок Правобережної України. Провідну роль у формуванні культурного простору міст передусім відігравала російська книжка, натомість українські видання склали незначний відсоток у книгорозповсюдженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Города России в 1910 году. – С.Пб. : Изд. Центр. Статист. комитета МВД, 1914. – 559 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – Т. 1. А–З. – М. : Русский язык, 1978. – 699 с.
3. Державний архів Вінницької області (Держархів Вінницької обл.), ф. 13, оп. 1, спр. 5, 186 арк.
4. Держархів Вінницької обл., ф. 16, оп. 1, спр. 17, 75 арк.
5. Держархів Вінницької обл., ф. 17, оп. 1, спр. 39, 31 арк.
6. Держархів Вінницької обл., ф. 40, оп. 1, спр. 4, 44 арк.
7. Держархів Вінницької обл., ф. 244, оп. 1, спр. 16, 5 арк.
8. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. 215, оп. 2, спр. 46, 294 арк.
9. Держархів Рівненської обл., ф. 215, оп. 2, спр. 203, 121 арк.
10. Держархів Рівненської обл., ф. 215, оп. 2, спр. 205, 78 арк.
11. Держархів Рівненської обл., ф. 215, оп. 2, спр. 209, 182 арк.
12. Держархів Рівненської обл., ф. 394, оп. 2, спр. 20, 42 арк.
13. Держархів Рівненської обл., ф. 568, оп. 1, спр. 33, 77 арк.
14. Держархів Рівненської обл., ф. 568, оп. 1, спр. 34, 77 арк.
15. Держархів Рівненської обл., ф. 570, оп. 1, спр. 11, 67 арк.
16. Державний архів Хмельницької області, ф. 125, оп. 1, спр. 12, 67 арк.
17. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. – Т. Ровенська область. – К. : Голов.ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1973. – 654 с.
18. Лиса Н. Народний дім у Вінниці / Н. Лиса // Подільська старовина: Наук. зб.: До 85-річчя з часу заснування Вінниц. обл. краєзн. музею. – Вінниця, 2003. – С. 116–129.
19. Мілясевиц І. Мережа бібліотек Рівненщини в кінці XIX – на початку XX століття / І. Мілясевиц // Вісник книжкової палати. – № 6 (24). – 1998. – С. 26–28.
20. Обзор Подольской губернии за 1894 год. – Б. м., Б. г.
21. Обзор Подольской губернии за 1902 год. – Б. м., Б. г.
22. Обзор Подольской губернии за 1908 год. – Б. м., Б. г.
23. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – С.Пб. : Изд. Центр. Статист. комитета МВД, 1904. – Т. VIII. Волынская губерния. – 281 с.
24. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – С.Пб. : Изд. Центр. Статист. комитета МВД, 1904. – Т. XVI. Киевская губерния. – 283 с.
25. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – С.Пб. : Изд. Центр. Статист. комитета МВД, 1904. – Т. XXXII. Подольская губерния. – 285 с.
26. Прищепа О. П. Бібліотеки навчальних закладів у поширенні книжок в освітньо-культурному просторі повітових міст Правобережної України та їх книжковий репертуар (XIX – початок XX ст.) / О. П. Прищепа // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 23. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2012. – С. 47–54.
27. Прокопчук В. С. Бібліотеки Хмельниччини: від заснування – до наших днів / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам’янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 3–39.
28. Репертуар української книги 1798–1916: Матеріали до бібліографії. – Т. 4. 1895–1900 / Нац. Академія Наук України; Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка; Ін-тукр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Львівське відділення. – Львів, 1997. – 485 с.
29. Сажок О. В. Культурно-просвітницька діяльність церковних православних братств Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. В. Сажок; Волинський національний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – 20 с.

30. Соломонова Т. Р. Гайсинська міська публічна російська бібліотека імені О. С. Пушкіна / Т. Р. Соломонова // Подільський книжник: альманах. Вип. 2 (2009 р.). – Вінниця, 2010. – С. 53–59.
31. Спогади про Леся Українку. Видання друге, доповнене. – К. : Дніпро, 1971. – С. 49–50.
32. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК України), ф. 442, оп. 52, спр. 437, 62 арк.
33. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 225 (1874), спр. 152, 62 арк.
34. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 390, спр. 110, 9 арк.
35. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 533, спр. 158, 123 арк.
36. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 623, спр. 100, 102 арк.
37. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 636, спр. 391, 110 арк.
38. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 196, спр. 95, 136 арк.
39. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 225 (1874), спр. 40, 7 арк.
40. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 227 (1906), спр. 37, 34 арк.
41. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 227 (1899), спр. 41, 337 арк.

Стаття надійшла до редколегії 26.01.2015

Елена Прищепя

Распространение книг в культурном пространстве городов Правобережной Украины (XIX – начало XX в.).

Рассматриваются пути распространения книг среди горожан Правобережной Украины в XIX – начале XX в. через такие каналы коммуникации, как учебные заведения, публичные библиотеки, книжные магазины, типографии, народные чтения. Акцентируется внимание на роли школ – прежде всего средних, в формировании более широкого круга читателей. Утверждается, что книги, в основном на русском языке, стали неотъемлемой частью культурной жизни не только губернских, но и уездных городов, а также местечек. При этом украиноязычные издания составляли незначительную часть в книгораспространении.

Ключевые слова: книги, города, Правобережная Украина, учебные заведения, библиотеки.

Olena Pryshchepa

Distribution of Books within the Cultural Environment of Towns of the Right-Bank Ukraine (19th – the beginning of the 20th cc.)

This article examines distribution channels for books among the citizens of the Right-Bank Ukraine in the 19th – the beginning of the 20th cc (such as educational establishments, public libraries, book shops, publishing houses, public readings).

The emphasis is made on the role of schools (the secondary ones in the first place) in creating a broader circle of readers. School libraries, bookshops and warehouses, specially organized auctions to sell old book were played a role in achieving this objective. A wide-spread practice was to reward the most successful pupils with books, to freely distribute printed materials during cultural and educational events.

The article emphasizes participation of public and elected bodies of city powers in the organization of public libraries and reading places during the post-reformation period. The article ascertains that mainly Russian books became an essential part of the cultural life not only in regional (hubernskiy) towns, but also in provincial (povitoviy) towns and in some small towns. In contrast, Ukrainian editions comprised a negligible fraction of book distributions.

Key words: books, cities, Right-Bank Ukraine, educational establishments, libraries.